

De tweede nog onbeantwoorde vraag betreft de aard van de toekomstige coalitie. Vast staat dat PO en PiS de grote overwinnaars zullen worden. Minder zeker is of ze voldoende stemmen zullen halen om samen een regering te vormen. Een derde coalitiepartner zal waarschijnlijk noodzakelijk zijn. De meest voor de hand liggende keuze lijken de Demokraten.pl, die net als het PO gedeeltelijk uit de UW-familie stammen. Anderzijds vormen de ex-SLD'ers binnen de PD een barrière voor het op lustratie beluste PiS. Als de PD onvoldoende stemmen binnenrijft voor een meerderheidscoalitie, of gewoonweg de kiesdrempel niet haalt, blijft enkel de LPR als mogelijke derde partner over. Samenwerking met Andrzej Lepper wordt per definitie uitgesloten, tenzij zijn partij uitzonderlijk hoge percentages behaalt.

Wie dan premier wordt, is uiteraard nog volledig koffiedik kijken. Maar de kans bestaat dat Lech Kaczyński president en zijn eeneïgige tweelingbroer Jarosław regeringsleider wordt. Een ongeziene situatie, maar wat vooral de nieuwsgierigheid zal prikkelen is wat de twee in dat geval van hun radicale ideeën zullen verwezenlijken. Zullen ze bij de vorming van hun Vierde Poolse Republiek het accent leggen op de toekomst of op het verleden?

DE DIVERSIFICATIE VAN DE POOLSE ENERGIESECTOR

| MACHTELD VENKEN

Voor de toevoer van olie en gas is Centraal-Europa erg afhankelijk van Rusland. Moskou verzorgt gemiddeld maar liefst 95% van de olie en 90% van het aardgas in de primaire energiebehoeften van de regio. In de toetredingsgesprekken met de Europese Unie werd elk van de nieuwe lidstaten daarom verzocht haar importpalet dringend te verbreden. Voorop stond het diversificatieplan van de Europese Commissie, waarin drie verschillende landen telkens één derde van de energie-invoer voor hun rekening nemen.

Anno 2005 blijkt duidelijk hoe moeilijk deze diversificatie in Polen te verwezenlijken is. Bovendien blijft het in beide sectoren gissen naar de precieze relatie met Rusland. Boven het gasdossier,

en vooral de bouw van nieuwe pijplijnen, blijven duistere wolken hangen, en rond het oliebedrijf PKN Orlen probeert een parlementaire onderzoekscommissie al bijna een jaar klaarheid te brengen in de fraude - de zogenaamde *Orlengate* (de term is ontleend aan het Amerikaanse schandaal *Watergate*). In beide gevallen staan beslissingen van hoge politici ter discussie.

In juni 1999 stelde de Poolse eerste minister Jerzy Buzek een parlementaire denktank aan die voorstellen moest formuleren om de diversificatie van aardgastoevoer mogelijk te maken. De groep suggereerde om het lange termijncontract met Rusland te herzien, omdat dat voor de komende vijftien jaar 90% van de invoer aan aardgas verzekerde. Op die manier zou er ruimte gemaakt worden voor alternatieven. Samen met Noorwegen en Denemarken werd bijvoorbeeld een project ontworpen voor de bouw van een pijplijn vanuit Scandinavië naar Szczecin in het noordwesten van Polen, waardoor twee nieuwe lange-termijncontracten Polens gastoevoer tot in 2020 zouden veilig stellen. De uitwerking van dit vooropgestelde scenario werd echter roet in het eten gestrooid door zowel de Pools-Russische als de Russisch-Europese relaties.

Vanaf het moment waarop Polen en Rusland in 1993 rond de tafel gingen zitten om de bouw van een pijplijn over Pools grondgebied richting West-Europa te bespreken, liepen de onderhandelingen moeilijk. Vooreerst begon slechts één van de twee voorziene lijnen aardgas van het Jamal-schiereiland naar Polen te pompen in 1999. Over de beloofde tweede lijn, die Polen veel transitrechten zou opleveren, ontstond er een heuse polemiek. Rusland stelde in 2000 voor om de lijn in Oost-Polen om te buigen naar Slowakije en Hongarije, waar ze aansluiting zou vinden bij de Brotherhood-pijplijn richting West-Europa. Polen weigerde echter zijn fiat te geven: het land heeft net het meeste aardgas nodig voor de meer westwaarts gelegen Silezische industrie, en het kon ook niet toestaan dat Rusland op deze wijze Oekraïne onder druk zou zetten door zijn gas via een alternatieve route richting West-Europa te transporteren. In 2003 slaagde de regering van Leszek Miller erin om het lange-termijncontract te herzien, maar dat wordt zelden als een succes gezien. De verminderde quota laten immers niet de ruimte om andere lange-termijncontracten af te sluiten.

Bovendien is Polen niet te spreken over de exploitatie van het Poolse deel van de Jamal-pijp door EuRoPol Gaz. In deze onderneming zijn de aandelen verdeeld over het Poolse staatsbedrijf PGNiG (48%), Gazexport - een Russische dochtermaatschappij van Gazprom - (48%), en Gas Trading (4%). De grote man achter deze minderheidsparticipatie, die net door deze barokke constructie de uiteindelijke beslissingsmacht in handen heeft, is Aleksandr Gudzowaty. *Gazowaty*, zoals hij in de volksmond ook wel genoemd wordt, is een rijke zakenman die er zelf alleen maar voordeel uit haalt om het standpunt van de Russen te onderschrijven. Zo kreeg één van de firma's waarvan hij hoofdaandeelhouder is, het exploitatierecht over de glasvezelkabel die de Russen illegaal langs de pijplijn aangelegd hadden.

Het was ook Gudzowaty, die het diversificatieplan in vraag stelde. Zijn bedrijf bood immers een goedkoper alternatief: een eenvoudige aftapping van de Duitse pijplijn die Emden aan de Noordzee verbindt met Gorlice aan de Pools-Duitse grens. Dit korte verbindingstuk Bernau-Szczecin zou - volgens hem - hetzelfde Noorse gas leveren. Aangezien echter de Jamal-pijplijn ook aangesloten is op dit systeem, zou Polen net via een omweg hetzelfde Russische gas terug inkopen. Niettemin was de regering van Leszek Miller, die Jerzy Buzek opvolgde, duidelijk voorstander van dit plan. Zij begroef hiermee het idee van de diversificatie-denktank.

Op Europees vlak speelden heel andere motieven een rol. Diversificatie betekent voor West-Europa immers net het binnenhalen van Russisch gas. Om Duitsland de mogelijkheid te bieden langs verschillende grenzen aardgas af te nemen, om Engeland te voorzien van Russisch gas en om de exploitatie van het Štokmanveld in de Barentssee mogelijk te maken, ontstond het Europees-Russische Štokmanproject. Een pijplijn zou over de bodem van de Baltische Zee Russisch gas leveren aan het Duitse Greifswald (dichtbij Rostock). Reeds in 2001 vermeldde de Russische pers dat een keuze tussen de tweede Jamal-pijplijn en dit nieuwe project noodzakelijk was om rendabel te blijven. De feitelijke beslissing viel tijdens een top van de Europees-Russische energiedialoog in de herfst van 2002 uit in het voordeel van de Štokmanpijplijn. Toch bleef het Europese Directoraat-Generaal van Energie en Transport beide projecten als prioritair benoemen tot in 2004. In april 2005 klonk de Poolse opinie

vervolgen nu een concreet bouwplan voor het Štokmanproject op tafel ligt. De beslissing was echter in feite reeds drie jaar geleden genomen.

Ook in de oliesector is diversificatie sinds midden 2004 problematisch: het wordt steeds onwaarschijnlijker dat op termijn Kaspische olie in Polen zal toestromen. Het vooropgestelde project, waarbij Kaspische olie per boot de haven van Odessa zou bereiken, waarna het via de nieuwe pijplijn Odessa-Brody (en op termijn Brody-Plock in Polen) richting Centraal-Europa zou vloeien, werd door de toenmalige Oekraïense eerste minister Viktor Janukovič immers teniet gedaan. Hij besliste vanaf september 2004 Russische olie in tegenovergestelde richting, vanuit Brody naar Odessa, te laten stromen. Optimisten spreken van een tijdelijke maatregel, maar een lange termijn contract van vijftien jaar is al getekend. Vandaag komt olie in Polen nog bijna uitsluitend vanuit Rusland via de noordelijke aftakking van de Družba-pijplijn en de Naftoport terminal nabij Gdańsk. *Orlengate* draait om deze enige niet-Russische oliehaven aan de zuidelijke kust van de Baltische Zee.

Eén dag voor de directieraad, op 7 februari 2002, werd de leider van PKN Orlen, Andrzej Modrzejewski, gearresteerd. Zijn aanhouding was van korte duur, maar leidde wel tot zijn ontslag. Twee jaar later onthulde de toenmalige Poolse minister van Financiën dat de verwijdering van Modrzejewski een geënceneerd spel was van ministers in samenspraak met PKN Orlen's minderheidsaandeelhouder Jan Kulczyk. Deze laatste – wellicht de rijkste Pool – bezit slechts 5%, maar zijn invloed is veel groter. Zo is Modrzejewski's opvolger Jan Waga bijvoorbeeld ook het hoofd van Kulczyk holding.

Naast PKN Orlen is er Rafineria Gdańska. Om dat laatste bedrijf voor privatisering vrij te geven, bezorgde het Russische Lukoil al vijf miljoen dollar steekpenningen aan een minister-consortium onder leiding van premier Leszek Miller. Tot op de dag van vandaag is de raffinaderij echter in Poolse overheidshanden.

Tussen beide zaken is er een duidelijk verband. Jan Kulczyk zat op 17 juli 2003 tijdens een bijeenkomst in Wenen aan tafel met de Russische KGB-resident te Polen, Vladimir Al'ganov. Ze smeedden er het volgende plan. Kulczyk zou Rafineria Gdańska voor Lukoil

opkopen, en hen vervolgens zijn aandelen in PKN Orlen laten overnemen. Beide bedrijven zouden later samengevoegd worden, waardoor Russen de hoofdaandeelhouder zouden vormen. Op die manier zou hun invloed bepalend worden in het beleid van Naftoport en zou Polen aan beslissingsmacht inboeten.

De parlementaire onderzoekscommissie concentreert zich de laatste maanden vooral op telefoongesprekken van lobbyist Marek Dochnal, die voor Zbigniew Kaniewski, de minister van Financiën, onderhandelingen deed over de verkoop aan Rusland van belangrijke energiefirma's. Dochnal wordt er bovendien ook van beschuldigd geld te hebben witgewassen in de liefdadigheidsorganisatie *Porozumienie bez barier* van Jolanta Kwaśniewska. Daardoor boet ook Polens *first lady* nu enorm aan charisma in.

De meeste Polen trekken rechtstreekse verbanden tussen beide schandalen: Gudzowaty versus Kulczyk, Gazprom versus Lukoil, en de terugkerende namen van SLD-politici in de twee dossiers. In welke mate dat terecht is, is moeilijk te bepalen, ook al omdat *Orlengate* verhindert om de juiste toedracht van het gasdossier te schetsen. Maar de kloof tussen de burger en de elite dichten, doen al deze verwickelingen zeker niet.

RUSLAND: WORSTELLEN MET HET IMPERIAAL VERLEDEN?

| TOM CASIER

Dat beeldvorming ook in internationale relaties van cruciaal belang is, heeft Putin als geen ander begrepen. De indrukwekkende militaire parade, die in mei voor de ogen van een schare wereldleiders over het Rode Plein trok ter herdenking van de zestigste verjaardag van het einde van de Tweede Wereldoorlog, was een boodschap aan de wereld. Een boodschap dat Rusland een sterke, moderne macht is. Een macht die respect verdient en op het internationale terrein een vooraanstaande rol te spelen heeft. In de westerse media werd de boodschap echter niet altijd zo begrepen. De overwinningsoptocht riep herinneringen op aan de oude sovjetparades. Voor sommigen was dat een bevestiging dat Putin terug wil naar het verleden